

ԿԱՆԹԵՂ

գիտական հոդվածներ, 2/67

Երևան: Ասողիկ, 2016

էջ 74-81:

Ռեյ Բրեդբերիի «451 աստիճան ըստ ֆարենհայթի» վեպի որոշ լեզվաոճական առանձնահատկությունների մասին

Գայանե Մուրադյան

Հասմիկ Թումանյան

21-րդ դարը տեխնոլոգիական նվաճումների և վիրտուալ իրականության ժամանակաշրջան է: Արդեն իրականություն են դարձել բարձրագույն տեխնոլոգիաներին վերաբերող անցյալի կանխատեսումները: Գիտաֆանտաստիկան՝ գիտականի և գեղարվեստականի միաձույլ դրսևորում և փոփոխություններ ներկայացնող գրական ժանրը,¹ կարևոր դեր է կատարում տեխնոլոգիական կանխատեսումներ անելու գործում: Մարդկության տեխնոլոգիական ապագան կանխագուշակել փորձող հեղինակների շարքում առանձնահատուկ տեղ է գրավում ամերիկացի գրող Ռեյ Բրեդբերին իր «451 աստիճան ըստ ֆարենհայթի» (1953)² հանրահայտ վեպով: Վեպի վերնագիրը ներկայացնում է այն ջերմաստիճանը, որի տակ այրում են գրքերը. ապագայի դիստոպիական այդ հասարակության մեջ կարդալն արգելված է: Թեև վեպը ապագա կանխատեսումներ անելու բնորոշ օրինակ է, հեղինակն ինքը կարծում է, որ իր նպատակը ոչ թե ապագան կանխագուշակելն է, այլ «ապագան կանխարգելելը»:³ Իրոք, մարդկության աղետալի ապագան «կանխարգելելը»

¹ Տե՛ս *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford: OUP, 2005:137.

² Տե՛ս Bradbury, R.D. *Fahrenheit 451*. NY: Random House, 1953. Տե՛ս նաև *Fahrenheit 451* by Ray Bradbury. (Copyright 2016) <<http://www.neabigread.org/books/fahrenheit451/readers-guide/epub/>> Accessed 11 January 2015.

³ Տե՛ս Prochnow, A. *Presentations*. Prezi Inc. (Copyright 2016) <<https://prezi.com/r1ptinls1vag/fahrenheit-451/>> Accessed 9 January 2016.

գիտաֆանտաստիկ ժանրի ամենակարևոր մարդասիրական նպատակն ու առաքելությունն է:

Բրեդերիի ստեղծագործության մեջ սոցիալ-հասարակական արտալեզվական այդ առաքելությունն իրացվում է ճանաչողական և երևակայական լեզվաոճական միավորների միաձույլ դրսևորումներով, ուղղակի և փոխաբերական իմաստներ արտահայտող տարրերի գեղեցիկ համադրումներով, որոնց ուսումնասիրությունն էլ մեր նպատակն է: Այլ խոսքով՝ լեզվաոճական և լեզվաբանաստեղծական մեթոդների կիրառությամբ ուսումնասիրվում են իմաստային, վերնշանային և վեր-վերնշանային մակարդակներում⁴ իրենց լեզվաոճական հնարավորություններն իրացնող խոսքային միավորները, կարևորվում ստեղծագործության իմացական կողմն ապահովող և ժանրի «ճանաչողական-երևակայական»⁵ հանձնարարության իրացմանը նպաստող իմացական գործոնների ու հասկացությունները դերը: Նման մոտեցումը թույլ է տալիս կատարել նյութի ոչ թե գրականագիտական կամ գուտ լեզվաբանական վերլուծություն, այլ դիտարկել գիրսոնյան պատկերավոր խոսքը որոշակի ոճակագմիչ ճանաչողական առանձնահատկությունների լույսի ներքո:

Դիտարկենք հետևյալ համատեքստը.

IT was a special pleasure to see things eaten, to see things blackened and changed. With the brass nozzle in his fists, with this great python spitting its venomous kerosene upon the world, the blood pounded in his head, and his hands were the hands of some amazing conductor playing all the symphonies of blazing and burning to bring down the tatters and charcoal ruins of history. [...] He strode in a swarm of fireflies. He wanted above all, like the old joke, to shove a marshmallow on a stick in the furnace, while the flapping pigeon-winged books died on the porch and lawn of the house.

(*Fahrenheit 451*:1)

⁴ Տե՛ս Գասպարյան, Ս.Կ. *Лингвопоэтика образного сравнения*. Ереван: Лусакн, 2008.

⁵ «Ճանաչողաբանականություն» (*cognitive estrangement*) տերմինը ստեղծվել է գիտաֆանտաստիկ գրող և ժանրի տեսաբան Դ. Սուվինի կողմից (Suvin, D. *Metamorphoses of Science Fiction*. New Haven, Ct: Yale University Press, 1979:17).

Ներագդման ոճական ուժգնությամբ աչքի ընկնող միավորների ետևում թաքնված է վեպի համար համընդհանուր համարվող ճանաչողական սոցիոլոգիական փաստը. եթե չկա գիտելիք/գրքեր՝ չկա գիտակցության և էթիկայի զարգացում, եթե չկա էթիկա՝ չկա բարոյական և գիտակցական նորմերով առաջնորդվող հասարակություն: Ճանաչողական այս մոտեցումն օգնում է հասկանալ, որ այրվող գրքերին զուգահեռ՝ վերանում են գիտելիքն ու գիտակցությունը, ջաղջախվում ազատ մտածելու և ազատ գործելու կարողությունը: Երևակայությունը իրացվում է հենց այս ճանաչողական կադապարում. կրակի դիստոպիական այդ աշխարհում հրշեջները ոչնչացնում են հասարակության սպազան: Առաջին հայացքից չեզոք թվացող *eaten, blackened, changed* միավորների ոճական ուժգնությունը մեծանում է, երբ դրանք զուգորդվում են կրակի, հրդեհի հետ: Փոխաբերականորեն, կրակը ներկայացվում է որպես *great python spitting its venomous kerosene upon the world*, իսկ Գայ Մոնթագի ձեռքերը որպես *the hands of some amazing conductor*: Գրքերն այրելը այս հրշեջին կարևորության զգացողություն է հաղորդում, նա հպարտորեն քայլում է կայծերի միջով (*He strode in a swarm of fireflies*՝ փոխաբերություն) և կառավարում այրվող աշխարհն այնպես, ինչպես նվագավարն է ղեկավարում սիմֆոնիկ նվագախումբը (*symphonies of blazing and burning*՝ մակդիր): Հաջորդող փոխաբերությունը՝ *to bring down the tatters and charcoal ruins of history*, ընդգծում է այրվող գրքերի պատմական և մշակութային արժեքը: Համատեքստի վերջին փոխաբերական ասույթը՝ *the flapping pigeon-winged books died on the porch and lawn of the house*, պարունակում է գրքերը երկնքում ճախրող աղավնիների հետ համեմատող մակդիր (*pigeon-winged books*) և մեռնող մարդու հետ համեմատող անձնավորում (*books died on the porch and lawn of the house*): Վեր-վերասույթային մտորումները կապված են մարդկային երևակայության, երջանկության ու երազանքների կորստի, անգիտության հորձանուտում խարխափող հասարակության պատկերների հետ:

Դիտարկենք ներագդման ուժգնությամբ աչքի ընկնող ևս մեկ համատեքստ.

He held his pants out into an abyss and let them fall into darkness. His hands had been infected, and soon it would be his arms. He could feel the poison working up his wrists

and into his elbows and his shoulders, and then the jump-over from shoulder-blade to shoulder-blade like a spark leaping a gap. His hands were ravenous.

(*Fahrenheit 451:19*)

Առաջին ասույթի փոխաբերության (*held his pants out into an abyss and let them fall into darkness*) կազմում հանդես եկող ներակա առնշանակայնությամբ օժտված *abyss* (*անդունդ*) գոյականը, զուգորդվելով *darkness* (*մթնոլորտ*) գոյականի հետ, խորհրդանշում է հերոսի հոգեբանական փոխակերպումը. գրքերը գողանալն ու այրելը այլևս հաճույք չեն պատճառում Մոնթագին, նրա շարժումները մեխանիկական են, կարծես անգիտակից: Նրան թվում է, թե իր ձեռքերը թունավորված են և թույնը կրակի նման բարձրանում է վեր մինչև ուսերը (*the poison working up his wrists [...] like a spark leaping a gap*)՝ գեղարվեստական համեմատություն): Վերնշանային մակարդակում իրացվող *his hands were ravenous* անձնավորված փոխաբերությունը և հատկապես ներակա առնշանակայնությամբ օժտված *ravenous* (*սովախ*) ածականը թույլ են տալիս մեկնաբանել նրա վայրագ աշխատանքը որպես գրքերը վառելու անգիտակից, բնագոյային, անհագ ցանկություն:

Ինչպես նշում են մի շարք տեսաբաններ,⁶ մարդկային մտածողությանը ներհատուկ է երևակայական պատկերներ կերտելու կարողությունը: Հաշվի առնելով այս պնդումը՝ կարող ենք ասել, որ Բրեդբերիի ստեղծագործ խոսքը ոչ միայն նրա բնատուր երևակայության, այլև ճանաչողական երևակայության արդյունքն է:

Վերլուծենք համընդհանուր ճանաչողության տեսանկյունից տեխնոլոգիական առաջընթացը որպես բացասական երևույթ դիտարկող մի համատեքստ.

⁶ Տե՛ս Johnson, M. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Reason and Imagination*. Chicago: Chicago University Press, 1987; Fauconnier, G. & E. Sweetser, (eds.) *Spaces, Worlds, and Grammar*. Chicago: University of Chicago Press, 1996; Lakoff, G. and M. Johnson *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, 1999.

It was not the hysterical light of electricity but-what? But the strangely comfortable and rare and gently flattering light of the candle. One time, when he was a child, in a power-failure, his mother had found and lit a last candle and there had been a brief hour of rediscovery, of such illumination that space lost its vast dimensions and drew comfortably around them, and they, mother and son, alone, transformed, hoping that the power might not come on again too soon.

(Fahrenheit 451:3)

Երկու մակդիրները (*the hysterical light of electricity* և *the strangely comfortable and rare and gently flattering light of the candle*) ներկայացնում են մարդկային կյանքի երկու ժամանակաշրջան՝ մինչտեխնոլոգիական և ետտեխնոլոգիական: Դրանք բնութագրող հակադիր՝ դրական առնշանակային *comfortable* և բացասական առնշանակային *hysterical* միավորները ցույց են տալիս, որ հեղինակի համակրանքի առարկան *հազվագյուտ, բացառիկ (rare)*, մոմի թրթռացող լույսով պարուրված (*gently flattering light of the candle*) հին, բարի օրերն են: Հաջորդող վաթսունմեկ բառից կազմված նախադասությունը և հատկապես *a brief hour of rediscovery; illumination, space lost its vast dimensions and drew comfortably around them; hoping that the power might not come on again too soon* լեզվական միավորները լրացնում են հին օրերի գեղեցիկ պատկերը: Իմաստային մակարդակում անվերահսկելի վիճակ և էլեկտրական լույս ցույց տվող *hysterical* և *light of electricity* տարրերով կազմված *the hysterical light of electricity* շարույթն իրացվում է վերնշանային մակարդակում՝ պատկերելով զգայարանների վրա չափազանց ուժեղ և տհաճ ազդեցություն թողնող լուսավորություն: Առավել հետաքրքրական է, որ այդ շարույթի վեր-վերնշանային մակարդակի ընկալումները կապված են համընդհանուր ճանաչողական այն գաղափարի հետ, որ տեխնոլոգիական առաջընթացը հեշտացնում է մեր ֆիզիկական կյանքը, բայց անդառնալի կորուստներ է պատճառում մեր հոգեկան աշխարհին: Մոմի թույլ առկայծող լույսն է իսկական լուսավորությունը */illumination/*, մարդուն պարուրող ջերմությունը, մտքերի ու զգացմունքների պայծառությունը:

Հաջորդ համատեքստը ցույց է տալիս, որ Բրեդբերին կարողացել է շուրջ կես դար առաջ կանխատեսել ոչ միայն ընդհանրապես տեխնոլոգիական զարգացման, այլ հենց

էլեկտրոնային/համակարգչային առաջընթացի բացասական ազդեցությունը մարդկային ներաշխարհի և միջանձնյա հարաբերությունների վրա:

Without turning on the light he imagined how this room would look. His wife stretched on the bed, uncovered and cold, like a body displayed on the lid of a tomb, her eyes fixed to the ceiling by invisible threads of steel, immovable. And in her ears the little Seashells, the thimble radios tamped tight, and an electronic ocean of sound, of music and talk and music and talk coming in, coming in on the shore of her unsleeping mind.

(*Fahrenheit 451*:5)

Փոքրիկ ծովախեցիկ (the little Seashells) և մասնոցաչափ ռադիոն (thimble radios) անհամատեղելի հասկացություններ են: Ծովախեցիկն ականջին հպելիս կարծես լսում ենք ծովի ձայնը: Ռադիոն հեռարձակում է «անկենդան» երաժշտություն: Առաջինը խորհրդանշում է բնությունը, իսկ երկրորդը՝ տեխնոլոգիան: Բրեդբերիի «կերտած» փոքրիկ լսողական սարքը այսօրվա այփոդն (ipod) է՝ թվային նվագարկիչը, որը կարող է համացանցից հազարավոր երգեր ներբեռնել: Բնությունից, կյանքից կտրվածությունը պատկերվում են նաև հետևյալ գեղարվեստական արտահայտչամիջոցների օգնությամբ. *His wife stretched on the bed, uncovered and cold, like a body displayed on the lid of a tomb* (համեմատություն); *invisible threads of steel* (մակդիր); *immovable* (արտակա առնշանակային ածական), *electronic ocean of sound* (մակդիր); *unsleeping mind* (մակդիր): Տեխնոլոգիային վերաբերող համընդհանուր ճանաչողական կադապարի շրջանակներում առաջացող վերնշանային և վեր-վերնշանային մտորումները կապված են միայնության, միջանձնյա հաղորդակցության բացակայության, երջանկության պատրանք ստեղծող անվերջ, անկենդան, հիպնոսացնող երաժշտության և հեղոնիստական⁷ պատկերների առաջացրած գուգորդումների հետ:

⁷ Հեղոնիզմը հաճույքը գերազույն արժեք, հաճույքներին նվիրվածությունը ապրելակերպ և երջանկություն դիտարկող գաղափարախոսություն է (*WordReference* (Copyright 2016) Online Language Dictionaries. <<http://www.wordreference.com/definition/hedonism%20>> Accessed 12 December 2015).

Կարևորելով այն փաստը, որ սոցիալական և տեխնոլոգիական ճանաչողական հասկացությունների և երևակայական լեզվական արտահայտչամիջոցների համաձույլ դրսևորմամբ իրացվող Ռեյ Բրեդբերիի խոսքը մեզ և ապագա սերունդներին ուղղված ուղերձ է, անդրադառնանք այս հետազոտության մեջ դիտարկվող վերջին, երկու նախադասությունից կազմված վերասույթային միասնությանը.

*Don't give them any slippery stuff like **philosophy or sociology** to tie things up with. That way lies **melancholy**.*

(Fahrenheit 451, p. 77)

Ինչպես ցույց է տալիս համատեքստը, աշխարհաճանաչողական գործիք համարվող գիտությունների (տվյալ դեպքում փիլիսոփայության ու սոցիոլոգիայի) և ընդհանրապես ինտելլեկտուալ գործունեության նկատմամբ հարգանքի բացակայությունն արտահայտվում ներակա առնշանակային *melancholy* (*մեղամաղձություն*) միավորի միջոցով: Մոնտագին (հասարակությանն ընդհանրապես) խորհուրդ է տրվում մերժել գիտությունը և տրվել զվարճությանը: Հենց սա նկատի ունեւ Ռեյ Բրեդբերին, երբ ասում էր, որ իր նպատակը «ապագան կանխարգելելն է»:⁸

Քանալի բառեր. *գիտաֆանտաստիկա, Ռեյ Բրեդբերի, «451 աստիճան ըստ ֆարենհայթի», ճանաչողություն և երևակայություն, ուղղակի և փոխաբերական լեզվատնական միավորներ*

On Some Linguostylistic Peculiarities of Ray Bradbury's *Fahrenheit 421*

Science fiction – the literary genre based on imaginative fiction and postulated scientific discoveries – plays an important role in the predictions of a highly technologized world, society and their problems. A number of authors have been involved in technological predictions, and

⁸ Տեւ Prochnow, A. *Presentations*. Prezi Inc. (Copyright 2016) <<https://prezi.com/r1ptinlsvag/fahrenheit-451/>> Accessed 9 January 2016.

among them is the famous American writer Ray Bradbury with his science fiction novel *Fahrenheit 451* (1953). In the present case study we have focused on the ontological juxtaposition of factitiousness and fictitiousness in the mentioned novel, concerning ourselves with bringing out its linguostylistic peculiarities in terms of literal and figurative language. We have also concentrated on certain cognitive notions and strategies that condition the factive aspect of the novel and contribute to the creation of an environment of *cognitive estrangement* thus presenting not only a literary or solely linguistic analyses but also trying to view them in the light of certain style forming cognitive linguistic peculiarities.

Key Words: *Science fiction, Ray Bradbury, Fahrenheit 451, cognition and estrangement, factitious and fictitious linguostylistic units.*

О некоторых лингвостилистических особенностях романа Р. Брэдбери “451 градус по Фаренгейту”

Научная фантастика, литературный жанр основанный на образном выражении и на постулирование научных фактов, форма литературы о пересечении мира научной фантастики и мира реальности, играет важную роль в технологических предсказаниях о человеческом мире, обществе и проблем. Ряд авторов были вовлечены в технологические предсказания, среди них известный американский писатель Рэй Брэдбери с научно-фантастическим романом “451 градус по Фаренгейту” (1953). В этой статье мы сосредоточились на онтологическом сопоставлении фактивности и фиктивности в упомянутом романе, на лингвостилистические особенности с точки зрения познания и образного мышления. Мы также сосредоточились на определенных когнитивных представлений и стратегий, которые обуславливают фактивный аспект научной фантастики и способствуют созданию *когнитивного отчуждения*.

Ключевые слова: научная фантастика, Рэй Брэдбери, “451 градус по Фаренгейту”, познание и отчуждение, прямые и образные лингвостилистические единицы.